

**І.В. Рачковська**

## **«ФОЛЬГОВА» ІКОНА ЯК СИМВОЛ НАРОДНОГО СПРОТИВУ РАДЯНСЬКОМУ АТЕЇЗМУ: РОЗВИТОК ФЕНОМЕНУ «ФОЛЬГОВОЇ» ІКОНИ НА УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІССІ**

*Розвиток процесу формування національної ідентичності надзвичайно важливий в період російсько-української війни, адже саме в цей момент формуються світоглядні позиції, консолідуються цінності українського етносу, розвивається самопошук народності у суспільній площині, відбувається процес абстрагування від чужорідних наративів, штампів, комплексів. Велику роль у цьому процесі відіграє традиційна культура та релігійний сигмент свідомості українців, що в ході історико-культурного процесу синкретизувалися у духовну субстанцію української національної філософії. Саме вона стала основним преценментом і, паралельно, головним блокуючим аспектом розвитку атеїстичної радянської ідеології, як найбільш вирогідного інструменту нівелювання національної свідомості, народної самобутності, розуміння етнічної ідентифікації. Відповідно, на підсвідомому рівні українського народу сформувався комплекс засобів спротиву загрозі знищення, проявом якого стали елементи релігійної атрибутики в контексті традиційної культури - зокрема, з'являється та активно масштабується феномен так званих «фольгових» ікон, який має глибоке українське народне історичне та культурне коріння, що легко адаптовується під соціальні можливості та релігійну ситуацію віруючих українців з метою збереження національної ідентичності, зокрема, на українському Поліссі.*

*Останнім часом до визначення проблеми релігійності українського народу через прояв у народній культурі, мистецтві в історії України, а саме - початків розвитку «фольгової» ікони першопроходцями стали В. Шуліка та І. Гончар (ієродиякон Януарій), які відкрили для дослідників феномен «борисівської» ікони, яка виникає на українській Слобожанщині. Дана інформація нівелює позицію російської думки щодо «совєцької ікони». В більшості авторка послуговується матеріалами власних польових досліджень щодо розвитку проблеми поширення «фольгової» ікони на українському Поліссі в контексті проявів традиційної культури, а також використовує матеріали справ Державного архіву Рівненської області щодо ситуації релігійного становища в регіоні в контексті радянської антирелігійної політики для висвітлення соціально-культурного преценденту масштабного та активного розвитку даної традиції на Рівненщині.*

**Ключові слова:** «фольгова» ікона, національна ідентичність, атеїзм, кладовище, Полісся

DOI 10.34079/2226-2830-2024-14-27-67-75

Сьогодні, в період війни, Україна проходить етап переоцінки цінностей, формування національної філософії, самопізнання у власному етносі. У цьому процесі культурна спадщина не просто відіграє важливу роль, а є своєрідною запорукою національної безпеки, бо саме мова, традиції і менталітет українців ідентифікує нас у світі, як націю. Збереження ідентичності через збереження та розвиток української традиційної культури реалізовується в контексті дослідження, виявлення та промоції її елементів. Найменше уваги приділяється традиціям останніх десятиліть, адже серед

фахівців традиційної культури, істориків, етнографів більшість намагаються сфокусувати увагу на елементах культурної спадщини, які а) мають тяглість декількох століть; б) потребують негайної охорони, фіксації, збереження, як зникаючі «представники» традиційної культури окремих регіонів. Проте, існують традиції, які були поширені не так давно, не мають історичної тяглості, але є символом певного періоду та світогляду. Серед таких можна виділити «фольгові» ікони, що не просто мистецьким явищем, проявом народної творчості, а цілою філософією самозахисту віри українського народу в контексті його релігійної свідомості, релігійних цінностей, релігійної віри: вони мають свою унікальну і самобутню традицію народного творчого самовираження та є символом духовного спротиву українського народу щодо антирелігійної радянської політики, атеїзму, як інструменту для поширення її ідеології, безбожництва, як способу узурпації свободи мільйонів людей. Про це свідчить їх масове поширення по всій Україні у ХХ ст.

Феномен «фольгових» ікон, як на українському Поліссі, так і в Україні в цілому досить не досліджений, як культурологічне, релігійне та мистецьке явище, про що свідчить вкрай мізерна кількість досліджень, студій, статей українських науковців та загальної інформації в цілому. Проте, значний доробок наукового матеріалу про ці ікони є у російських дослідників, які ідентифікують її традицію зі своєю народною культурою, власне, як і багато чого українського. Зокрема, апелюють до назви «совецка ікона», вкладаючи у цей зміст її провінційності, примітивізм народного релігійного та культурного світогляду, кустарності самовираження майстрів-аматорів для дрібного підзаробітку. Але головною ідеєю консолідації таких припущень є підсилення технологічного розвитку та промисловості радянського союзу, зокрема, російські дослідники автори книги «Советские иконы. История и этнография нижегородской традиции» Д. Антонов та Д. Доронін наголошують: «Проривом для кустарників стала, як не дивно, модернізація радянської молочної промисловості: у 1960-ті на радянських підприємствах пляшки з молоком, кефіром та іншими продуктами почали запечатувати фольгою різних кольорів. Це була якісна щільна фольга - те, що потрібно для окладів кустарних ікон» (Семенович, 2023). Такі висновки, звичайно, нівелюють розуміння даної традиції створення культової атрибутики з метою порятунку релігійної свідомості, простіше кажучи – виготовлення святині із підручних матеріалів задля прояву віри і збереження духовності народними засобами, але в аналізованні даної позиції варто врахувати менталітет росіян, для яких такий підхід є типовим і об'єктивним.

Така ситуація по присвоєнню традиції, яка має українське історико-культурне коріння, дуже «притягнута» російськими науковцями та абсолютно суб'єктивна – початковий її етап був розпочатий на українській Слобожанщині, у Слободі Борисівці (нині територія РФ, Белгородська область), яка, на думку дослідника «борисівських» ікон В'ячеслава Шуліки, в минулому була українським іконописним центром, а борисівський іконописний промисел був унікальним явищем не лише щодо випуску масової продукції (до пів мільйона ікон на рік), а й в оригінальності техніки іконопису, декору, іконографічному трактуванні. Етнічний склад слободи і первісна територіальна приналежність (Охтирський полк, потім Харківське намісництво) дозволяє впевнено віднести борисівську ікону до художнього явища української культури. Дослідник виокремлює чотири етапи/періоди розвитку слобожанської ікони, «пов'язаних не стільки зі зміною стилів, скільки зі зміною політичних та історичних умов»: перший етап – слобожанська ікона в період Русі (стеатитові ікони та християнкопії), коли Слобожанщина входила до складу Переяславського та Чернігівського князівств; другий етап - пов'язаний з виникненням слобідських полків, тобто період козацтва, коли ікона формується у монастирському середовищі; третій етап - ХІХ –

початок ХХ ст., коли виданий указ Катерини II про ліквідацію монастирів спонукає іконопис «покидає монастирі й зосереджується в руках ремісників-іконописців»; сучасний етап – після 1991 року, коли слобожанська ікона абстрагується від власної традиції та апелює до балкано-візантійського стилю, палехської ікони та ін. (Шуліка, 2019, с.16).

В контексті третього етапу ікони починають прикрашатися фольгою – матеріалом, який по своїй візуальній формі додавав іконі пишності, яскравості, імітації срібла чи золота. Він був одним із елементів декорування, який із часом переростає у масову культуру оздоблення ікон по всій території України. Фольга доступна у економічному плані в період революції, Другої світової війни, а її використання у формуванні ікони – вже не писаного витвору мистецтва, а літографічної, фотокопії чи надрукованої, не потребує ґрунтовних знань про орнаментику, символіку, стилістику тощо. Проте, такий формат зберігає святковість, а дана практика – шану до святині. Часто-густо можна спостерігати декорування «фольгових» ікон паперовими та тканинними квітами, а на Поліссі – це частини весільних вінків. Саме цей аспект апелює до імплементації у ікону елементів традиційної культури, пов'язаних із народними обрядами українців. Весільний вінок символізував щастя й гармонію між подружжям, таємницю продовження роду. Вінок ніколи не викидався і не передавався подругам, з ним не дозволялось грати малюкам. За старовинною традицією, після весілля жінки зашивали його в подушку собі та своєму чоловікові, клали в колыску, мати давала свій весільний вінок як оберіг від загибелі синові, котрий йшов на війну, але найчастіше - прикрашали своїм вінком ікони. На Поліссі побутувала традиція воскових вінків – до наших днів дійшли родинні світлинні із зображенням наречених. Мода на виготовлення воскових вінків прийшла у північні регіони Рівненщини із західної Європи в кінці ХІХ ст., де в той час були модними вінки з білих квітів флердоранжу, перлів та перламутру. Коли ця мода дійшла до українського села, українські дівчата навчилися творити схожу красу – спочатку з воску, а пізніше з парафіну. Для створення віночка використовувалися побутові матеріали: цигарковий чи гофрований папір, парафінові свічки, дріт алюмінієвий – доступні матеріали, які були у кожній хаті (Фонди експедиційних досліджень у с. Бронне (Малинська сільська рада Рівненського району Рівненської області, 2024а).

23 лютого 1922 року вийшов декрет ВЦВК про вилучення церковних цінностей, що знаходяться в користуванні церковних громад. А керуючись прийнятим у 1928 році критерієм, за яким визначали приналежність споруди до пам'яток історії та культури — час його побудови, на місцях був ініційований масовий знос храмів. Такі рішення стали підґрунтям для знищення багатьох витворів мистецтва у напрямку іконопису, а також створив справжній дефіцит на ікони для здійснення релігійних потреб українців - попри атеїстичну ідеологію використання ікон було невідомим атрибутом не лише домашніх "червоних куточків", але й конспіративне здійснення церковних таїнств вінчання, хрещення, відспівування покійників тощо. Проведення таємних богослужінь відбувалося у приватних помешканнях членів православних громад, культуві споруди яких були знищені або безбожницькою кампанією радянської влади, або німцями під час військових операцій, а також використовувалися каплиці на кладовищах. У таких осередках були створенні саморобні іконостаси із фольгових ікон, виготовлені як майстрами народної творчості, зокрема із с. Прислучі, с. Поляни, с. Бронне Рівненського району, так і самими віруючими. Для прикладу, у с. Поляни церковний регент Лариса Лисичук 1971 р.н. до сьогодні продовжує родинну справу виготовлення "фольгових" і періодично практикує її при потребі віруючих. (Малинська сільська рада Рівненського району Рівненської області, 2024b).

Така ситуація масштабувала явище "фольгових" ікон, які після знищення або закриття радянською владою церков, стали чи не основною святинєю тимчасових культових приміщень. Зокрема, у 2012 році було здійснено аналіз таких православних храмів у Березнівському районі Рівненської області (нині це Березнівська міська рада, Соснівська селищна рада та Малинська сільська рада Рівненського району): Свято-Параскевський храм у с. Великі Селища, побудований у 1755 р., спалений німцями у 1943 р. та відбудований у 1991 р. (ДАРО. Ф.Р - 204. Оп. 11. Спр. 403. Арк. 1–26); Свято-Миколаївський храм с. Бистричі, побудована у 1734 р, спалена німцями у 1943 р та відбудована у 1946 р. (ДАРО. Ф.Р - 204. Оп. 11. Спр. 404. Арк. 1-16); Свято-Іванобогословський храм у с. Балашівка, побудований у 1850 р, заборонений для використання із 1942 р. до 1950 р, а потім із 1962 р. до 1979 р. (ДАРО. Ф.Р - 204. Оп. 11. Спр. 204. Арк. 1–16); Свято-Троїцький храм у с. Голубне, побудований у 1753, зруйнований у 1971 р. спалена місцевими дітьми за вказівкою пропагандистів атеїстичної ідеології та відбудована у 1993 р. (ДАРО. Ф.Р - 204. Оп. 1. Спр. 101. Арк.1–272); Свято-Параскевський храм у с. Губків, відбудований із церкви 16 ст. у 1708 р., зруйнований військовими фон дем Баха під час підпалу її разом із зігнаними в церкву місцевими жителями у 1943 р., відбудована у 1992 р. (ДАРО. Ф.Р - 204. Оп. 11. Спр. 34. Арк. 1–179); Свято-Миколаївський храм у с. Князівка, побудований у 1783 р., розібраний за вказівкою місцевої влади у 1979 р., відновлена у 1990 р. (ДАРО. Ф.Р - 204. Оп. 11. Спр. 208. Арк. 1–36); Свято-Введенський храм у с. Лінчин побудований у 1876 р., спалений німцями у 1943 р, місцеві жителі вивезені на Херсонщину з метою знищення села за масштабу кількість її жителів в УПА, відбудована у 1993 р. (ДАРО. Ф.Р - 204. Оп. 11. Спр. 34. Арк. 1–179); Свято-Михайлівський храм у с. Моквин побудований у 1848 р., (ДАРО. Ф.Р - 204. Оп. 1. Спр. 432. Арк.1 – 80) розібраний за вказівкою органів місцевого самоврядування "на використання матеріалу для будівництва культурно-просвітницьких закладів" у 1952 р., відбудований у 1991 р. (ДАРО. Ф.Р - 204. Оп. 1. Спр. 7. Арк.1–284); Свято-Михайлівський храм у с. Хмелівка перероблена із німецької кірхи у 40-х роках ХХ ст та через короткий термін розібрана місцевими активістами для побудови із її матеріалу школи у с. Велика Совпа, відбудована у 1990 р. (ДАРО. Ф.Р - 204. Оп. 1. Спр. 7. Арк.1–284); Свято-Параскевський храм у с.Яблунне побудований у 1802 р., розібраний на матеріал "для будівництва нових споруд у райцентрі" внаслідок виявлення аварійності у 1982 р., відбудований у 1990 р. (ДАРО. Ф.Р - 204. Оп. 1. Спр. 7. Арк.1–284); Свято-Покровський храм у с. Хотинь побудований у 1760 р., напочатку війни був знищений разом із селом фашистами (ДАРО. Ф.Р - 204. Оп. 1. Спр. 199. Арк.1–49). Проте у 1945 році церковною громадою на один рік було укладено договір з місцевою жителькою М. Коваль щодо використання її будинку для здійснення "релігійно-культових потреб громадян", який після терміну його дії не був переукладений, відбудована напочатку 90-х. (ДАРО. Ф.Р - 204. Оп. 1. Спр. 7. Арк.1–284). Найчастіше тимчасовими культовими спорудами для здійснення богослужінь, церковних треб слугували окремі каплички на кладовищах - згідно церковної традиції про відсутність перед Богом статусу померлого у зв'язку із можливістю отримання християнином життя вічного, більшість храмів, в тому числі і серед вище зазначених, функціонували на кладовищі, а для відправ покійників будувалися окремі каплиці.

Після відродження храмів "фольгові" ікони залишалися у віруючих вдома, або передавалися до новозбудованих храмів. Згодом, зі збільшенням можливостей придбання нового церковного утвару, сучасних ікон, розпису іконами стін храму, потреба у "фольгових" іконах почала зникати - у храмах їх зберігали на горищах та господарських приміщеннях разом із використаною та непридатною для використання утвару, текстильних речей (рушників, хусток, покривал) тощо. У храми повертається

розпис стін, різблені іконостаси, писані ікони з позолоченим обрамленням, а для загального релігійного вжитку віруючих - друковані образи з мінімалістичним дерев'яним, пластиковим обрамленням, інкрустацією бурштином тощо.

З метою привернення уваги суспільства до феномену фольгових ікон дослідниками Ярославом та Іриною Рачковськими вкінці 2022 року було розпочато реалізацію волонтерського проєкту «Ікона твоєї бабусі» - створення приватної колекції ікон-сиріт (знайдених у напівзруйнованих хатах зникаючих хуторів та сіл на Рівненщині або власниками чи їх родичами, як непотрібних для них речей, переданих церковними громадами, які замінили новими, сучасними іконами тощо), дослідження їх походження, в тому числі пошуку майстрів народної творчості, які займалися виготовленням таких ікон, аналізу релігійного життя того чи іншого регіону, звідки ікона, а також проведення культурологічних зустрічей із громадськістю для демонстрації цих ікон, висвітлення їх історій та історично-культурного значення: вони – символ української хати, який разом із весільними фото прабабусі і прадідуся, килимками на стінах та акуратно побіленими грубками і печами створював народний інтер'єр, що мав певну атмосферу дитинства, родинного тепла і віри у добро.

Цілі проєкту:

- активізувати громадськість в першу чергу свого регіону до збереження, розвитку та популяризації культурної спадщини, народних традицій, національної ідентичності;
- продемонструвати можливості залучення сучасних творчих підходів (міждисциплінарних форм), до промоції культурної спадщини та її важливості в період війни;
- привернути увагу науковців, етнографів, релігієзнавців до дослідження традиції "фольгових" ікон, сакрального мистецтва Полісся, що мало досліджено взагалі, а також філософії релігійного світогляду поліщуків у XX ст;

Іноваційність проєкту полягає у наступному:

- дослідження феномену "фольгової" ікони на українському Поліссі, адже виникає вона на Сході України та досліджена лише в контексті прояву культури саме в контексті даного географічного сегменту.
- промоція феномену таких ікон реалізовується нетипово, у форматі "не люди до ікони, а ікони до людей", адже зазвичай елементи сакрального мистецтва презентуються у консервативний спосіб: в музеях, храмах. У даному випадку проєкт передбачає мобільну версію колекції;
- презентацію дослідження часто представлено через унікальний авторський творчий експеримент - літературно-музичний перформанс: Ірина Рачковська читає-співає свою етно-поезію у супроводі гри на лірі - давньому традиційному музичному інструменті, під який ліриники завжди виконували псалми, канти, іншу духовну музику. А саме лірникування практикувалося в більшій мірі біля храмів та монастирів. Авторка завжди виконує даний перформанс у народному вбранні Рівненського Полісся.

Актуальність проєкту полягає у промоції культурної спадщини, як стержня національної ідентичності в період розвитку свідомості українців та формування України як європейської держави.

Висновки. З огляду на розвиток національної ідентичності українського народу під час війни, апелювання до народної культури в контексті релігійного світогляду, розуміння народних традицій в контексті християнського контексту, виникає потреба дослідження традицій, які не мають столітньої тягlosti, але знаменують певну епоху, розуміння релігії через народність, його можливості, інструментарій, цінності. Серед таких традицій окреме місце займають "фольгові" ікони, що є не просто мистецьким явищем, проявом народної творчості, а цілою філософією самозахисту віри українського народу: вони мають свою унікальну і самобутню традицію народного

творчого самовираження та є символом духовного спротиву українського народу щодо антирелігійної радянської політики, атеїзму, як інструменту для поширення її ідеології, безбожництва, як способу узурпації свободи мільйонів людей. Про це свідчить їх масове поширення по всій Україні у ХХ ст. Феномен «фольгових» ікон, як на українському Поліссі, так і в Україні в цілому досить не досліджений, як культурологічне, релігійне та мистецьке явище, про що свідчить вкрай мізерна кількість досліджень, студій, статей українських науковців та загальної інформації в цілому. Тому консолідація досліджень щодо розвитку традиції "фольгових" ікон, як релігійно-свідомому спротиву українського народу ідеології радянського атеїзму, розвитку духовних цінностей притаманних релігійному світогляду українців та матеріали студій про "фольгові" ікони та їх роль в культурно-суспільному житті українців створюють передумови для подальшого аналізу традицій українського народу крізь призму релігійного світогляду.

### Бібліографічний список:

- ДАРО. *Инвентаризационное дело на церковь с. Бистричи Сосновского района*. Ф.Р-204. Оп. 11. Спр. 404. Арк. 1-16.
- ДАРО. *Инвентаризационное дело на церковь с. Большие Селища Сосновского района*. Ф.Р-204. Оп. 11. Спр. 403. Арк. 1-26.
- ДАРО. *Инвентаризационное дело на церковь с. Князівка Березновского района*. Ф.Р - 204. Оп. 11. Спр. 208. Арк. 1-36.
- ДАРО. *Регистрационное дело религиозной общины православной церкви с. Моквино Березновского района*. Ф.Р - 204. Оп. 1. Спр. 432. Арк.1–80.
- ДАРО. *Регистрационное дело религиозной общины православной церкви с. Хотынь Сосновского района*. Ф.Р - 204. Оп. 1. Спр. 199. Арк.1–49.
- ДАРО. *Решение облисполкома о передачи костелов, молитвенных домов и других религиозных обществ под культурно-просветительные учреждения, сведения о передачи костелов под районные дома культуры и сельские клубы*. Ф.Р - 204. Оп. 1. Спр. 7. Арк.1-284
- ДАРО. *Сведения об основных приходах и приписных пунктов, регистрации церквей и личном составе духовенства Ровенской области по состоянию 24 марта 1949 г.* Ф.Р - 204. Оп. 11. Спр. 34. Арк. 1-179.
- ДАРО. *Сведения, информация, донесения о православных церквях и молитвенных домах, религиозных обществ ЕХБ, адвентистов, списки учащихся Волинской, Киевской духовных семинариях*. Ф.Р - 204. Оп. 1. Спр. 101. Арк.1-272.
- Державний архів Рівенської області (ДАРО). *Инвентаризационное дело на церковь с. Балашиевка Березновского района*. Ф.Р-204. Оп. 11. Спр. 204. Арк. 1-16.
- Малинська сільська рада Рівненського району Рівненської області, 2024а. *Фонди експедиційних досліджень у с. Бронне () від 27.05.2024 р. директора КЗ "Рівненський обласний центр народної творчості" Рівненської обласної ради, аспірантки НаУ "Острозька академія" Рачковської Ірини Володимирівни Лабораторії живої спадщини Рівненської області КЗ "Рівненський обласний центр народної творчості" Рівненської обласної ради*
- Малинська сільська рада Рівненського району Рівненської області, 2024б. *Фонди експедиційних досліджень у с. Поляни від 27.05.2024 р. директора КЗ "Рівненський обласний центр народної творчості" Рівненської обласної ради, аспірантки НаУ "Острозька академія" Рачковської Ірини Володимирівни Лабораторії живої спадщини Рівненської області КЗ "Рівненський обласний центр народної творчості" Рівненської обласної ради*

- Семенович, А., 2023. Фольга от молока, бумажные цветы: кто и как создавал советские иконы. *НОЖ* [онлайн] Доступно: <<https://knife.media/soviet-icons/>>
- Шуліка, В., 2019. *Українська ікона: Слобода Борисівка кінця XIX – початку XX століть: альбом*. В: ієродиякон Януарій (Гончар) (упор.), К.: Майстер книг.

### References

- DARO. *Inventarizatsionnoye delo na tserkov's. Balashevka Bereznovskogo rayona. [Inventory file for the church in the village. Balashevka, Bereznovsky district.] F.R - 204. Op. 11. Spr. 204. Ark. 1-16 (in Ukrainian).*
- DARO. *Inventarizatsionnoye delo na tserkov's. Bistrichi Sosnovskogo rayona. [Inventory file for the church in the village. Bistrichi Sosnovsky district.] F.R - 204. Op. 11. Spr. 404. Ark. 1-16 (in Ukrainian).*
- DARO. *Inventarizatsionnoye delo na tserkov's. Bol'shiye Selishcha Sosnovskogo rayona. [Inventory file for the church in the village Velyki Selishcha, Sosnovsky district.] F.R - 204. Op. 11. Spr. 403. Ark. 1-26 (in Ukrainian).*
- DARO. *Inventarizatsionnoye delo na tserkov's. Knyazivka Bereznovskogo rayona. [Inventory file for the church in the village Knyazivka, Bereznovsky district.] F.R - 204. Op. 11. Spr. 208. Ark. 1-36 (in Ukrainian).*
- DARO. *Registratsionnoye delo religioznoy obshchiny pravoslavnoy tserkvi s. Mokvino Bereznovskogo rayona. [Registration case of the religious community of the Orthodox Church. Mokvino, Bereznovsky district.] F.R - 204. Op. 1. Spr. 432. Ark.1-80 (in Ukrainian).*
- DARO. *Registratsionnoye delo religioznoy obshchiny pravoslavnoy tserkvi s. Khotyn' Sosnovskogo rayona. [Registration case of the religious community of the Orthodox Church. Khotyn, Sosnovsky district.] F.R - 204. Op. 1. Spr. 199. Ark.1-49 (in Ukrainian).*
- DARO. *Resheniye oblispolkoma o peredachi kostelov, molitvennykh domov i drugih religioznykh obshchestv pod kul'turno-prosvetitel'nyye uchrezhdeniya, svedeniya o peredachi kostelov pod rayonnyye doma kul'tury i sel'skiye kluby. [The decision of the regional executive committee on the transfer of churches, houses of worship and other religious societies to cultural and educational institutions, information on the transfer of churches to regional cultural centers and rural clubs.] F.R - 204. Op. 1. Spr. 7. Ark.1 - 284. (in Ukrainian)*
- DARO. *Svedeniya ob osnovnykh prikhodakh i pripisnykh punktov, registratsii tserkvey i lichnom sostave dukhovenstva Rovenskoy oblasti po sostoyaniyu 24 marta 1949 g. [Information about the main parishes and registration points, registration of churches and the personnel of the clergy of the Rivne region as of March 24, 1949.] F.R - 204. Op. 11. Spr. 34. Ark. 1-179 (in Ukrainian)*
- DARO. *Svedeniya, informatsiya, doneseniya o pravoslavnykh tserkvakh i molitvennykh domakh, religioznykh obshchestv YEKHB, adventistov, spiski uchashchikhsya Volynskoy, Kiyevskoy dukhovnykh seminariyakh. [Information, information, reports about Orthodox churches and houses of prayer, religious societies of the ECB, Adventists, lists of students of Volyn and Kyiv theological seminaries.] F.R - 204. Op. 1. Spr. 101. Ark.1-272. (in Ukrainian)*
- Malyn's'ka sil's'ka rada Rivnens'koho rayonu Rivnens'koyi oblasti, 2024a. *Fondy ekspedytsiynykh doslidzhen' u s. Bronne vid 27.05.2024 r. dyrektora KZ "Rivnens'kyy oblasnyy tsentr narodnoyi tvorchosti" Rivnens'koyi oblasnoyi rady, aspirantky NaU "Ostroz'ka akademiya" Rachkovs'koyi Iryny Volodymyrivny Laboratoriyi zhyvoyi spadshchyny Rivnens'koyi oblasti KZ "Rivnens'kyy oblasnyy tsentr narodnoyi*



*tvorchosti" Rivnens'koyi oblasnoyi rady [Funds for expeditionary research in the village of Bronne (Malyn village council of Rivne district of Rivne region) from 27.05.2024, director of the Rivne regional folk art center of the Rivne regional council, Iryna Volodymyrivna Rachkovska, a post-graduate student of the Ostroh Academy of National University of Rivne, of the Rivne region living heritage laboratory of the Rivne regional center of folk art Rivne Regional Council] (in Ukrainian)*

Malyns'ka sil's'ka rada Rivnens'koho rayonu Rivnens'koyi oblasti, 2024b. *Fondy ekspedytsiynykh doslidzhen' u s. Polyany vid 27.05.2024 r. dyrektora KZ "Rivnens'kyy oblasnyy tsentr narodnoyi tvorchosti" Rivnens'koyi oblasnoyi rady, aspirantky NaU "Ostroz'ka akademiya" Rachkovs'koyi Iryny Volodymyrivny Laboratoriyi zhyvoyi spadshchyny Rivnens'koyi oblasti KZ "Rivnens'kyy oblasnyy tsentr narodnoyi tvorchosti" Rivnens'koyi oblasnoyi rady [Funds for expeditionary research in the village of Polyany (Malyna village council of Rivne district of Rivne region) from 05/27/2024, director of the Rivne regional center of folk art of the Rivne regional council, post-graduate student of the National University of Ostrog Academy "Ostrozka Academy" Iryna Volodymyrivna Rachkovskaya of the Living Heritage Laboratory of the Rivne region of the Rivne regional center of folk art Rivne Regional Council] (in Ukrainian)*

Semenovich, A., 2023. *Fol'ga ot moloka, bumazhnyye tsvety: kto i kak sozdaval sovetskiye ikony. [Milk foil, paper flowers: who created Soviet icons and how]. [online] Available at: <<https://knife.media/soviet-icons/>> (in Russian)*

Shulika, V., 2019. *Ukrayins'ka ikona: Sloboda Borysivka kintsya KHIKH – pochatku KHKH stolit': al'bom. [Ukrainian icon: Sloboda Borysivka of the late 19th and early 20th centuries: an album.] In: iyerodyyakon Yanuariy (Honchar) (ed.). K.: Mayster knyh. (in Ukrainian)*

Стаття надійшла до редакції 06.06.2024.

## **I. Rachkovska**

### **THE ICON MADE OF FOIL AS A SYMBOL OF POPULAR RESISTANCE TO SOVIET ATHEISM: THE DEVELOPMENT OF THE PHENOMENON OF THE ICON MADE OF FOIL IN THE UKRAINIAN POLYSSIA**

*The development of the process of national identity formation is extremely important during the Russian-Ukrainian war, because it is at this moment that worldview positions are formed, the values of the Ukrainian ethnic group are consolidated, the self-search for nationality in the social sphere develops, and the process of abstraction from foreign narratives, stereotypes, and complexes takes place. A major role in this process is played by traditional culture and the religious segment of Ukrainian consciousness, which in the course of the historical and cultural process syncretized into the spiritual substance of Ukrainian national philosophy. It was she who became the main presenter and, in parallel, the main blocking aspect of the development of the atheistic Soviet ideology, as the most useful tool for leveling national consciousness, national identity, understanding of ethnic identification. Accordingly, at the subconscious level of the Ukrainian people, a complex of means of resistance to the threat of destruction was formed, the manifestation of which was elements of religious paraphernalia in the context of traditional culture - in particular, the phenomenon of icons made of foil, which has deep Ukrainian folk historical and cultural roots, which is easily adapted to the social opportunities and religious situation of believing Ukrainians in order to preserve national identity, in particular, in Ukrainian Polissia, is emerging and actively expanding.*



*Recently, V. Shulika and I. Gonchar (hierodeacon Januariy) became the pioneers in determining the problem of the religiosity of the Ukrainian people through its manifestation in folk culture, art in the history of Ukraine, namely, the beginnings of the development of the "foil" icon, who discovered the phenomenon of "Borisivsk" for researchers icons that arise in the Ukrainian Slobozhanshchyna. This information levels the position of Russian opinion regarding the "Soviet icon". For the most part, the author uses the materials of her own field research on the development of the problem of the spread of the icon made of foil in the Ukrainian Polissia in the context of manifestations of traditional culture, and also uses the materials of the State Archives of the Rivne region regarding the situation of the religious situation in the region in the context of the Soviet anti-religious policy to highlight the social - a cultural precedent for large-scale and active development of this tradition in the Rivne region.*

**Key words:** icon made of foil, national identity, atheism, cemetery, Polissia